

ПЕДАГОГІЧНІ СТРАТЕГІЇ ТА УМОВИ АДАПТАЦІЇ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ ПРИ ВИВЧЕНІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

PEDAGOGICAL STRATEGIES AND CONDITIONS FOR THE ADAPTATION OF INTERNATIONAL STUDENTS TO STUDYING THEIR SPECIALTY IN UKRAINIAN

У статті досліджується багатогранний процес адаптації іноземних студентів до навчання українською мовою в умовах сучасної системи вищої освіти України. Особливу увагу приділено психолого-педагогічним аспектам цього процесу, які включають подолання емоційних і когнітивних труднощів, зниження рівня тривожності, розвиток комунікативної компетентності та формування внутрішньої мотивації до навчання. Висвітлено роль мовного бар'єра, відмінностей у культурних цінностях і системах освіти, що зумовлюють специфіку входження іноземних здобувачів до академічного середовища. Розкрито досвід українських закладів вищої освіти у створенні спеціалізованих програм мовної та фахової підготовки, орієнтованих на міждисциплінарний підхід і комунікативно-діяльнісні методики. Показано ефективність впровадження інтегрованих курсів, що поєднують вивчення професійної лексики з формуванням навичок академічного письма, аналізом термінологічних текстів і моделюванням професійних ситуацій. Соціокультурна інтеграція розглядається як важливий чинник успішності, адже саме вона забезпечує розвиток міжкультурної толерантності, адаптивних стратегій і залучення іноземних студентів до наукового та громадського життя університету. Підкреслено значення підтримки з боку викладачів, тьюторів і студентських спільнот, а також важливість створення інклюзивного середовища, яке сприяє взаєморозумінню й формуванню позитивного ставлення до культури країни перебування. Узагальнено сучасні наукові підходи до проблеми, подано авторський аналіз факторів, що визначають рівень адаптації, та обґрунтовано потребу у впровадженні комплексних програм, які охоплюють мовну, фахову, соціокультурну й емоційну складові. Зроблено висновок про актуальність подальших досліджень у напрямі розробки адаптаційних моделей, що сприятимуть міжнародній привабливості української вищої школи та інтеграції України у світовий освітній простір.

Ключові слова: адаптація іноземних студентів; фахова підготовка; українська мова як мова викладання; мовна компетентність; соціокультурна інтеграція; психолого-педагогічна підтримка; вища освіта України; інтернаціоналізація освіти.

The article examines the multifaceted process of adapting international students to studying in Ukrainian within the modern system of higher education in Ukraine. Particular attention is devoted to the psychological and pedagogical dimensions of this process, which include overcoming emotional and cognitive challenges, reducing anxiety, developing communicative competence, and fostering intrinsic motivation for learning. The article emphasizes the role of the language barrier, cultural differences, and variations in educational systems that shape the entry of foreign students into the academic environment. The experience of Ukrainian higher education institutions in developing specialized programs of linguistic and professional training, based on interdisciplinary approaches and communicative methodologies, is analyzed. The effectiveness of integrated courses that combine the study of professional vocabulary with the development of academic writing skills, the analysis of terminological texts, and the modeling of professional situations is demonstrated.

Sociocultural integration is considered a key factor of academic success, as it fosters intercultural tolerance, adaptive strategies, and the engagement of international students in the scientific and social life of the university. The importance of support from teachers, tutors, and student communities is underlined, together with the creation of an inclusive environment that promotes mutual understanding and a positive perception of the host culture. Contemporary scholarly approaches to the issue are summarized, and the author's analysis of the factors influencing the level of adaptation is presented. The need for comprehensive programs encompassing linguistic, professional, sociocultural, and emotional components is substantiated. The article concludes by highlighting the relevance of further research aimed at developing adaptive models that will enhance the international attractiveness of Ukrainian higher education and strengthen Ukraine's integration into the global educational space.

Key words: adaptation of international students; professional training; Ukrainian as a language of instruction; language competence; sociocultural integration; psychological and pedagogical support; higher education in Ukraine; internationalization of education.

УДК 378.018.43:811.161.2'243(045)
DOI <https://doi.org/10.32782/ip/87.11>
Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

Малецька І.В.,

канд. пед. наук, доцент,
професор кафедри суспільно-гуманітарних дисциплін
Одеського державного аграрного університету

Березінська О.В.,

ст. викладач кафедри іноземних мов
професійного спілкування
Міжнародного гуманітарного університету

Постановка проблеми. Інтеграція України в європейський та світовий освітній простір і зростання академічної мобільності призводять до збільшення кількості іноземних студентів у вітчизняних ЗВО. Це висвітлює проблему їх ефективної адаптації до навчання українською мовою, особливо у вивченні фахових дисциплін. Процес адаптації є багатовимірним і включає мовні, когнітивні, соціокультурні та психологічні аспекти.

Успішне засвоєння спеціальності державною мовою вимагає не лише володіння мовою на базовому рівні, а й розуміння складної термінології, особливостей академічного дискурсу, відмінностей у навчальних системах та культурних очікувань.

Попри численні дослідження мовної та соціокультурної адаптації іноземних студентів, комплексний підхід саме до фахового навчання українською мовою потребує подальшої уваги, особливо

з огляду на зростання студентів із країн, де українська не є поширеною, а також у контексті сучасних викликів воєнного часу, які впливають на мотивацію та емоційний стан студентів.

Метою статті є вивчення основних труднощів, з якими стикаються іноземні студенти під час опанування спеціальності українською мовою, а також аналіз ефективних підходів до забезпечення їх академічної, мовної та соціокультурної адаптації в умовах україномовного освітнього середовища. Завданням дослідження є проаналізувати досвід адаптації в українських ЗВО, окреслити чинники, що впливають на успішність навчання, та запропонувати практичні рекомендації щодо оптимізації навчального процесу.

Виклад основного матеріалу. Адаптація іноземних студентів до навчання в новому соціокультурному та академічному середовищі є складним і багаторівневим процесом, що охоплює когнітивні, емоційні, поведінкові та мотиваційні компоненти. Психолого-педагогічні аспекти цього процесу посідають ключове місце, оскільки саме вони визначають готовність особистості до сприйняття іншомовної освітньої реальності, здатність до саморегуляції, взаємодії з викладачами та колегами, а також до формування внутрішньої мотивації до навчання.

Дослідники А. Виселко, О. Завражна, Л. Кайдалова, Ж. Черкашина, Д. Порох, С. Пухно наголошують, що психологічна адаптація іноземних студентів залежить від рівня їх емоційної стабільності, комунікативних навичок, соціальної підтримки та культурної компетентності. Особливе значення має наявність у студентів адаптивних стратегій подолання стресу, що виникає унаслідок культурного шоку, ізоляції, мовного бар'єру та академічних труднощів [1-3, 5-6].

Згідно з концепцією культурного шоку, яку розробив Калверт О. Беррі (J. Berry), іноземні студенти проходять через етапи: ейфорії, дезорієнтації, поступової адаптації та інтеграції. На кожному з цих етапів потрібна відповідна педагогічна підтримка, спрямована на зниження рівня тривожності, формування позитивного ставлення до навчального процесу та розвиток довіри до викладача як до наставника й фасилітатора [5, с. 24].

Педагогічні дослідження О. Савченко, І. Зязюн, О. Пометун доводять, що ефективне викладання для іноземців має ґрунтуватися на принципах емпатії, педагогічного такту, культурної чутливості та індивідуалізації підходів до навчання. Психолого-педагогічна підтримка має включати не лише мовну адаптацію, але й розвиток пізнавальної мотивації, вміння вчитися, критичного мислення та навичок академічної автономії.

Суттєвими чинниками, що впливають на рівень психоемоційної адаптації, є наявність позитивного мікроклімату в академічному середовищі,

можливість отримання консультативної допомоги, а також створення умов для інтеграції в студентську спільноту. У цьому контексті велику роль відіграють куратори академічних груп, психологи, тьютори, а також організація позанавчальної діяльності: участь у культурних, спортивних, волонтерських заходах, міжкультурних проєктах.

Особливу увагу дослідники приділяють впливу педагогічної комунікації на емоційний стан студентів-іноземців. Як вказує Л. Кайдалова та Ж. Черкашина, «іноземні студенти часто сприймають викладача як головну «точку опори» в новому середовищі, тому якість взаємодії між студентом і викладачем є визначальною для формування позитивної навчальної мотивації» [3]. Довіра, відкритість, педагогічна підтримка та готовність адаптувати стиль викладання під потреби студентів сприяють зниженню емоційного напруження та підвищенню навчальної активності.

Не менш важливою є проблема формування міжкультурної толерантності в академічному просторі. Психолого-педагогічна робота повинна бути спрямована не лише на адаптацію іноземців, але й на підготовку українських студентів та викладачів до взаємодії з представниками інших культур. Такий підхід сприяє запобіганню міжкультурних конфліктів, зменшенню упередженості та формуванню інклюзивного освітнього середовища.

Вивчення державної мови є ключовим компонентом академічної адаптації іноземних студентів в Україні. Знання української мови забезпечує не лише успішне засвоєння фахових дисциплін, а й сприяє соціальній інтеграції, формуванню міжособистісних зв'язків та розвитку національної ідентичності в освітньому просторі. Вивчення української мови іноземцями відбувається в умовах багатомовного середовища, що, з одного боку, ускладнює адаптацію, а з іншого – створює передумови для розвитку міжкультурної комунікації.

На думку О. Завражної, процес засвоєння української мови іноземними студентами має поетапний характер і потребує системного методичного супроводу. На першому етапі навчання (підготовче відділення) основна увага приділяється формуванню базових мовленнєвих навичок: фонетики, граматики, лексики загального вжитку. З другого семестру поступово впроваджується професійно орієнтована лексика, адаптована до спеціальності студента (наприклад, медичної, технічної, юридичної тощо) [2, с. 160].

Досвід викладання української мови як іноземної у вищих навчальних закладах, зокрема у Національному медичному університеті імені О.О. Богомольця, Львівському національному університеті імені Івана Франка, Харківському національному університеті імені В. Н. Каразіна, свідчить про те, що найбільш ефективною є модель інтегрованого навчання, яка поєднує мовну та фахову підготовку.

Наприклад, на кафедрах мовної підготовки створюються спеціалізовані курси з вивчення термінології, побудови наукового тексту, академічного письма українською мовою. У межах цих курсів студенти вивчають лексику, необхідну для засвоєння дисциплін за фахом, беруть участь у рольових іграх, моделюванні професійних ситуацій, виконують проєктні завдання, пов'язані з їх спеціальністю.

Особливої уваги заслуговує досвід Львівського національного медичного університету, де впроваджено курс «Професійна українська мова для іноземних студентів-медиків», орієнтований на комунікативні ситуації, що виникають у лікарській практиці. Студенти працюють із реальними клінічними кейсами, вивчають структуру лікарської документації, формують навички усного спілкування з пацієнтами українською мовою. Це не лише покращує рівень мовної компетентності, але й сприяє підвищенню відповідальності студентів за результат свого навчання.

Варто зазначити, що ефективне вивчення української мови можливе лише за умови міждисциплінарної підтримки. У Харківському політехнічному інституті впроваджено практику командного викладання, коли викладач української мови працює в тандемі з викладачем фахової дисципліни. Завдяки цьому студенти мають змогу глибше осмислити зміст навчального матеріалу, поставити запитання рідною мовою або англійською, а потім перекласти ключові поняття українською.

Проте, незважаючи на позитивні приклади, низка проблем залишається актуальною. По-перше, студенти з країн Азії, Африки та Близького Сходу часто не мають попереднього досвіду вивчення слов'янських мов, що ускладнює засвоєння граматичних структур та фонетичної системи. По-друге, брак мотивації до вивчення української мови спостерігається серед тих студентів, які планують подальшу міграцію до інших країн або навчаються переважно англійською мовою. По-третє, у деяких закладах вищої освіти (далі – ЗВО) досі відсутня належна кількість сучасних підручників, дидактичних матеріалів та мультимедійних ресурсів для навчання фахової мови [2, с. 161].

Незважаючи на ці труднощі, практика свідчить, що студенти, які систематично вивчають українську мову, виявляють вищу академічну успішність, краще інтегруються в студентське середовище та активніше залучаються до наукової та волонтерської діяльності. Досвід таких студентів свідчить про те, що володіння українською мовою відкриває ширші можливості для професійної реалізації в Україні, зокрема у сферах медицини, педагогіки, техніки та гуманітаристики.

Фахова мовна підготовка іноземних студентів є складовою інтегрованого навчального процесу у вищій школі, що поєднує вивчення державної мови із засвоєнням професійної термінології та

формуванням академічної компетентності. Її головна мета полягає у забезпеченні здатності студента-іноземця вільно орієнтуватися в україномовному фаховому дискурсі, розуміти й продукувати професійні тексти, здійснювати мовну взаємодію в навчальних і майбутніх професійних ситуаціях.

Науковці, зокрема О. Лисак, наголошують, що «фахова мовна підготовка потребує створення спеціального дидактичного середовища, орієнтованого не лише на лексико-граматичні знання, а й на розвиток комунікативної компетентності з урахуванням майбутньої спеціальності студента» [4, с. 103]. Особливу увагу приділяють таким елементам, як вивчення термінологічної лексики, структура фахового тексту, стилістика наукового мовлення, навички читання та реферування спеціалізованих джерел, ведення діалогу за професійними темами.

Як зазначає А. Виселко, «фахова мова має низку специфічних ознак, які ускладнюють її засвоєння для іноземців. По-перше, вона відзначається високою насиченістю термінами, які нерідко не мають точних відповідників у рідній мові студента. По-друге, фаховий дискурс використовує складні синтаксичні структури, відокремлення означень, пасивні конструкції, номінативний стиль викладу. По-третє, характерною є відповідність логічної та мовної структури тексту, що вимагає вміння будувати аргументовані судження, дотримуватися чіткої структури викладу» [1].

Показовим прикладом є навчальні модулі для студентів-медиків, які вивчають українську мову в Львівському національному медичному університеті імені Данила Галицького. Там фахова мовна підготовка охоплює не лише лексику, а й ситуаційно-комунікативні моделі: діалоги між лікарем і пацієнтом, написання історії хвороби, оформлення виписки. Це дає змогу іноземним студентам вільно орієнтуватися у клінічній практиці, де більшість пацієнтів спілкуються саме українською мовою.

Ще один приклад – Національний технічний університет України «КПІ імені Ігоря Сікорського», де у курсах для іноземних студентів інженерних спеціальностей активно застосовується методика проблемного навчання з використанням технічних текстів українською мовою, таких як технічні інструкції, креслення з описами, патентні документи. Студенти не лише вивчають терміни, але й навчаються моделювати технічні ситуації, працювати з професійною документацією, презентувати свої проєкти.

Дидактичні особливості фахової мовної підготовки передбачають:

- Принцип контекстуальності, що означає засвоєння мови через практичне використання у фаховому контексті;
- Модульний підхід, який дозволяє адаптувати зміст до різних спеціальностей (медицина, інженерія, економіка, педагогіка тощо);

- Мультимедійна підтримка – використання відеофрагментів, аудіозаписів, інтерактивних симуляцій професійних ситуацій;

- Проблемно-орієнтоване навчання – розв'язання реальних або змодельованих кейсів фахового спрямування.

Одним з актуальних викликів є невідповідність між рівнем володіння українською мовою та складністю фахового матеріалу. Студенти нерідко опиняються в ситуації, коли теоретично володіють професійними знаннями, але не можуть їх адекватно представити державною мовою, ні в усному, ні в письмовому вигляді. Це ускладнює не лише поточне навчання, а й підготовку до захисту кваліфікаційних робіт чи проходження практики. Щоб подолати цей бар'єр, деякі університети запроваджують фахове наставництво (language mentorship), коли українські студенти-одногрупники допомагають іноземцям адаптуватися до навчального процесу, перекладають складні поняття, разом готують презентації. Такий досвід практикується, зокрема, у Сумському державному університеті та Ужгородському національному університеті.

Соціокультурна інтеграція також є невід'ємною складовою загального процесу адаптації іноземних студентів до навчання у закладах вищої освіти України. Цей процес охоплює входження особистості в нове соціальне, мовне та культурне середовище, формування позитивного ставлення до культури країни перебування, засвоєння системи її норм, цінностей і моделей поведінки. Успішна інтеграція є не лише запорукою академічної успішності, а й фактором емоційної стабільності, особистісного розвитку та міжкультурної толерантності.

Науковці, зокрема Д. Порох, зазначають, що соціокультурна інтеграція іноземних студентів в Україні відбувається у кількох напрямках: комунікативному, ціннісному, поведінковому та емоційно-психологічному. При цьому особливо важливим є забезпечення підтримки з боку університетської спільноти, зниження ризику соціальної ізоляції, створення можливостей для участі в культурному та громадському житті [5, с. 29-30].

Досвід провідних українських ЗВО, зокрема Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Львівського національного університету імені Івана Франка, Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна) свідчить про ефективність комплексного підходу до соціокультурної інтеграції, що поєднує навчальні, виховні та позанавчальні форми роботи. Наприклад, організація днів культури різних народів, участь іноземців у театральних студіях, волонтерських ініціативах, студентському самоврядуванні сприяє формуванню у них почуття належності до університетської спільноти.

Важливою формою інтеграції є участь іноземних студентів у міжкультурних заходах. Зокрема, у Національному університеті «Львівська політехніка»

традиційно проводиться фестиваль «Ми різні – ми разом», де студенти презентують національні традиції, кухню, музику, одяг своїх країн. Такі заходи не лише сприяють знайомству з іншими культурами, але й формують позитивне сприйняття українських традицій через відкритий діалог.

Окремої уваги заслуговує практика менторських програм, у межах яких українські студенти виступають «наставниками» для іноземних першокурсників, допомагаючи їм зорієнтуватися в новому соціальному та освітньому просторі. Такий підхід успішно реалізується в Сумському державному університеті, де кожному іноземному студентові призначається студент-куратор, який допомагає у вирішенні побутових, навчальних і комунікативних питань [2, с. 162].

Водночас, соціокультурна інтеграція має і певні виклики. Частина іноземних студентів стикається з упередженим ставленням або культурними бар'єрами, що знижує мотивацію до взаємодії з локальним середовищем. Як зазначають Л. Кайдалова та Ж. Черкашина, «однією з причин цього є недостатня підготовка викладачів і адміністративного персоналу до роботи в умовах культурного різноманіття» [3]. Крім того, відсутність системного підходу до міжкультурної освіти та низький рівень обізнаності українських студентів про культури своїх іноземних одногрупників можуть поглиблювати соціальну дистанцію.

Для подолання таких викликів важливим є впровадження у навчальний процес курсів, орієнтованих на формування міжкультурної компетентності, толерантності, навичок міжкультурної комунікації. Університетам доцільно включати в освітню програму спеціальні тренінги, інтерактивні семінари, діалоги культур, що сприятимуть налагодженню партнерських стосунків між українськими та іноземними студентами.

Окрему роль у процесі інтеграції відіграє педагогічна підтримка – неформальне ставлення викладача, відкритість до діалогу, готовність пояснювати культурно зумовлені елементи лекційного матеріалу. Досвід показує, що викладачі, які включають у свої заняття елементи української культури (через приклади, тексти, аудіовізуальні матеріали), сприяють не лише засвоєнню мови, але й глибокому культурному залученню студентів.

У підсумку слід зазначити, що соціокультурна інтеграція іноземних студентів – це двосторонній процес, який потребує активної участі як самих здобувачів освіти, так і університетської спільноти. Створення сприятливого соціокультурного середовища в ЗВО України є необхідною умовою не лише для підвищення якості освіти іноземців, а й для формування позитивного іміджу української вищої школи у світі.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Адаптація іноземних студентів до вивчення фахових дисциплін українською мовою

є комплексним процесом, що охоплює мовний, когнітивний, соціокультурний та психологічний аспекти. Основними бар'єрами виступають недостатня початкова мовна підготовка, складність термінології, відмінності в освітніх системах і брак досвіду академічного мовлення. Ефективність адаптації забезпечує інтеграція мовного та фахового компонентів, застосування автентичних матеріалів, проєктної й комунікативної діяльності, а також тьюторська й психологічна підтримка. Перспективним напрямом подальших досліджень є розробка та емпірична перевірка комплексних програм мовно-фахової адаптації, що поєднують лінгвістичну, культурну та академічну складові, сприяючи міжнародній привабливості української вищої освіти.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Виселко А.Д. Психолого-педагогічний супровід адаптації іноземних студентів. *Вісник університету мені Альфреда Нобеля*. 2017. № 2. (14). С. 69-72. URL: <https://ir.duan.edu.ua/server/api/core/bitstreams/c1b953a2-438f-4580-8132-140193fabbbba/content> (дата звернення: 01.08.2025).
2. Завражна О.М. Психолого-педагогічні особливості адаптації студентів-іноземців до навчання у ВНЗ. *Молодь в сучасній психології. Етнічна самосвідомість та міжетнічна взаємодія*. Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2018. С. 159-164.
3. Кайдалова Л.Г., Черкашина Ж.В. Проблеми адаптації іноземних студентів на початковому етапі навчання. URL: https://dspace.nuph.edu.ua/bitstream/123456789/5592/1/%D0%9F%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%BB%D0%B5%D0%BC%D0%B8_%D0%B0%D0%B4%D0%B0%D0%BF%D1%82%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97_2011%20%281%29.pdf. (дата звернення: 01.08.2025).
4. Лисак О.Б. Освіта іноземців в Україні: сучасний стан, проблеми та маркетинговий погляд на шляхи їх подолання. *Вісник Вінницького політехнічного інституту*. 2021. № 4. С. 102-107.
5. Порох Д.О. Соціокультурна адаптація як складник адаптації іноземних студентів до навчання у вищому закладі освіти. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. 2020. № 1. С. 24-32.
6. Пухно С.В. Особливості адаптації іноземних студентів до навчання у закладі вищої освіти України. URL: <http://appspsychology.org.ua/data/jrn/v11/i20/21.pdf> (дата звернення: 01.08.2025).

Дата першого надходження рукопису до видання: 17.09.2025
 Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 27.10.2025
 Дата публікації: 20.11.2025